

Høgskulen på Vestlandet

Bacheloroppgave i norsk tegnspråk og tolking

TST507-H-2020-HØST-FLOWassign

Predefinert informasjon

Startdato:	21-12-2020 09:00	Termin:	2020 HØST
Sluttdato:	04-01-2021 14:00	Vurderingsform:	Norsk 6-trinns skala (A-F)
Eksamensform:	Bacheloroppgave		
SIS-kode:	203 TST507 1 H 2020 HØST		
Intern sensor:	(Anonymisert)		

Deltaker

Kandidatnr.:	106
---------------------	-----

Informasjon fra deltaker

Antall ord *:	7252	Egenerklæring *:	Ja
----------------------	------	-------------------------	----

Jeg godkjenner autalen om publisering av bacheloroppgaven min *

Ja

Er bacheloroppgaven skrevet som del av et større forskningsprosjekt ved HVL? *

Nei

Er bacheloroppgaven skrevet ved bedrift/virksomhet i næringsliv eller offentlig sektor? *

Nei

BACHELOROPPGAVE

Holde tunga rett i munnen; om tolking av faste uttrykk fra norsk talespråk til norsk tegnspråk

Signed, sealed, delivered; translation of prevalent Norwegian sayings from the spoken to the signed Norwegian

Kandidatnummer: 106

Bachelorgrad i tegnspråk og tolking

Institutt for språk, litteratur, matematikk og tolking

Veileder: Ingeborg Skaten

Innleveringsdato: 28.desember.2020

Jeg bekrefter at arbeidet er selvstendig utarbeidet, og at referanser/kildehenvisninger til alle

kilder som er brukt i arbeidet er oppgitt, jf. Forskrift om studium og eksamen ved Høgskulen på Vestlandet, § 12-1.

Sammendrag

Temaet for denne oppgaven er tolking av faste norske uttrykk til norsk tegnspråk. Bakgrunnen for valget av dette temaet er personlig interesse. Problemstillingen min er: *Hva kreves av tolken for å oversette norske, faste uttrykk til tegnspråk?* Jeg har valgt å begrense oppgaven til oversettelse fra norsk talespråk til norsk tegnspråk.

For å besvare problemstillingen har jeg valgt å bruke litteratur og funn fra tv-programmet «Lindmo» hvor det blir brukt og tolket faste uttrykk. Jeg drøfter mine funn med utgangspunkt i de tre fasene i tolkeprosessen og hva som kreves av tolken i hver fase. I funnene blir det i hovedsak tolket på to forskjellige måter, oversettelse av meningen av uttrykket og oversettelse ord for ord av uttrykket. Gjennom drøftingen kommer det frem at for å kunne oversette faste norske uttrykk til tegnspråk må tolkene ha god språklig- og kulturell kompetanse i begge språk og kulturer i tillegg til å ha generell god kunnskap om verden rundt oss.

Abstract

The themes explored in this paper will be of, and in regard to, common Norwegian sayings and their subsequent translation into Norwegian Sign Language (NSL). This will centre around the thesis question; What skill sets are detrimental to the translation of prevalent Norwegian sayings into NSL? The scope of this thesis will be limited to translations made from the spoken, to the signed, Norwegian language.

The methodology of this paper utilizes secondary literature review and primary sources from the staple Norwegian tv talk show “Lindmo”. Findings collected from these sources will be analysed with the essential “three phases of Sign translation” framework in tandem with an analysis regarding what is required from a translator in each phase. The findings exhibit how there are essentially two differing ways of interpretation: a translation of the essence of a common saying and the direct word for word translation. This paper demonstrates how vital well rounded linguistic and cultural knowledge of both signed and spoken Norwegian is to the translator, as well as places the importance of a solid general knowledge of the word that moves around us.

INNHOLDSFORTEGNELSE

1. INTRODUKSJON	4
1.1 INNLEDNING	4
1.2 BEGREPSAVKLARING	5
1.2.1 Tolking	5
1.2.2 Ekvivalent	5
1.2.3 Tegnspråk	6
1.2.4 Faste uttrykk	6
2. METODE	7
2.1 HVA ER METODE?	7
2.2 MITT MATERIALE	8
2.3 TRANSKRIPSJON AV TEGNSPRÅK	9
3. LITTERATUR OG FUNN	10
3.1 OMSETJINGSTEORI AV SYLFEST LOMHEIM	10
3.2 DEN TOPARTISKE TOLKEN – LÆREBOK I TOLKING AV HANNE SKAADEN	12
3.3 FUNN	13
3.3.1 Funn 1	13
3.3.2 Funn 2	13
3.3.3 Funn 3	14
3.3.4 Funn 4	14
4. DRØFTING	15
4.1 FORSTÅELSE	15
4.2 OVERFØRING	17
4.3 FORMULERING	18
4.3.1 Funn 1	18
4.3.2 Funn 2	19
4.3.3 Funn 3	19
4.3.4 Funn 4	20
4.4 OPPSUMMERING OG SAMMENLIGNING	20
5. AVSLUTNING	22
LITTERATURLISTE	23

1. INTRODUKSJON

1.1 INNLEDNING

Jeg har vokst opp i en familie som elsker å bruke faste uttrykk. Det å bruke faste uttrykk er en viktig del av hvordan vi kommuniserer med hverandre og omverdenen. Min mormor har gjennom hele livet strødd om seg med både kjente og mindre kjente faste uttrykk til alles glede (og noen ganger frustrasjon) som et virkemiddel til å starte en samtale, en diskusjon eller en fortelling fra hennes liv. Inspirasjonen til denne oppgaven kom etter en samtale med henne hvor hun til stadighet krydret språket med disse faste uttrykkene. Da slo tanken meg. Hva hadde jeg gjort dersom jeg skulle tolket denne samtalen? Hvordan noen bruker språket sitt er en stor del av deres identitet og for henne og til dels meg selv omhandler det i stor grad om bruken av faste uttrykk. Jeg synes dette var et område innenfor tolking som jeg ønsket å undersøke grundigere for å kunne være bedre rustet til slike utfordringer i egen praksis og videre yrkesliv.

Da jeg startet på studiet tegnspråk og tolking og vi hadde noen forelesninger om nettopp dette med faste uttrykk og hvordan man kan oversette dem, ble jeg sikker i min sak om hva jeg ønsket å skrive om.

Faste uttrykk er en stor del av hvordan vi uttrykker oss og et viktig hjelpemiddel for å berike et språk. Målet med denne oppgaven er å samle informasjon fra tolkelitteratur og knytte det til en spesifikk tolkesituasjon hvor faste uttrykk er i bruk.

Problemstillingen min er: *Hva kreves av tolken for å oversette norske, faste uttrykk til tegnspråk?*

Med hva som kreves av tolken vil jeg begrense det til å se på dette med fokus på de tre fasene i tolkeprosessen. Denne oppgaven vil kun ta for seg oversettelse av faste uttrykk fra norsk talespråk (heretter norsk) til norsk tegnspråk. Begrunnelsen for dette er at mitt morsmål er norsk og for å begrense oppgavens omfang.

Idiomatiske uttrykk, faste uttrykk og idiom, kjært barn har mange navn. Det som blir omtalt på flere forskjellige måter er i bunn og grunn det samme. Gjennom mine forberedelser til å skrive denne oppgaven har jeg kommet over mye forskjellig ordbruk, som også ofte blir brukt

om hverandre. Et eksempel på dette finner vi i boken «Perler for svin og 555 andre norske idiomer» (Hegge, 2015) hvor det blir brukt *idiom* i tittelen på boken, men ser man på vaskeseddelen på boken bruker han *faste uttrykk* for å beskrive hva boken handler om.

For enkelhetens skyld kommer jeg i denne oppgaven til å omtale det som faste uttrykk.

1.2 BEGREPSAVKLARING

Før jeg går videre med å legge frem min litteratur og funn ønsker jeg å avklare noen sentrale begrep som kommer til å bli brukt gjennom oppgaven.

1.2.1 TOLKING

«En mest mulig trofast overføring av budskapet mellom mennesker som mangler et felles språk.» (Apeland, 2002, s. 2)

Utfordringen med denne definisjonen i forbindelse med tegnspråktolking er at døve og hørende har et felles språk, skriftspråket. Denne definisjonen legger vekt på overføring av at budskapet ikke bare er ord for ord og det er derfor jeg velger å bruke denne definisjonen likevel.

1.2.2 EKVIVALENT

Lomheim (1998, s.74) definerer ekvivalens slik: «*Den næmaste naturlege språklege attgjeving i mottakerspråket av den bodskapen (ikkje det semantiske innhaldet) som er uttrykt i sendarspråket. Attgjevinga skal vera likeverdige med omsyn til stilnivå og tekstfunksjon*»

Jeg ønsker å trekke inn noe annet Lomheim skriver om ekvivalens i tillegg til denne definisjonen. Dette fordi jeg synes det kommer tydelig og enkelt frem hva essensen i ekvivalens egentlig er med dette sitatet:

«*Viss versjonen formidlar same bodskap som originalen, då har me ekvivalens (=likeverd)... Gjev dei to tekstene, originalen og versjon, grunnlag for same forståing og oppleving? I fall svaret er ja, er dei to tekstene fullt ekvivalente.*»

(Lomheim, 1998, s. 71)

1.2.3 TEGNSPRÅK

Tegnspråk er et visuelt språk som blir produsert med kroppen. De språklige uttrykkene blir produsert av hender, armer, munn, kinn, øyne, øyenbryn, nese, hodet, skuldre og overkroppen som helhet. Avhengig av person og situasjon blir dette brukt på forskjellige måter. (Vonen, 2020, s. 51)

Tegnspråkforskere har funnet ut at det er hensiktsmessig å dele tegnspråkproduksjonen inn i to hovedprosesser, den manuelle prosessen og den ikke-manuelle prosessen.

Den manuelle prosessen er hva vi gjør med hendene og armene når vi snakker på tegnspråk. Hendene og armene er de mest fleksible komponentene som benyttes i oppbyggingen av språket. Vi kan dele den manuelle prosessen inn i fire underdeler som sier mer nøyaktig hva hendene gjør, håndform, orientering, plassering og bevegelse.

Den ikke-manuelle prosessen er i hovedsak hva komponentene som ikke er hender og armer gjør. Bevegelser i munn og kinn er en viktig del av tegnspråket og derfor en viktig ikke-manuell prosess. Munnbevegelser som historisk kommer fra norsk talespråk kalles for ordbilder og munnbevegelser som er spesielle for norsk tegnspråk kalles munnstillinger. I tillegg rommer den ikke-manuelle prosessen bevegelse av øyenbryn, nese og øyne. Er øynene sperret opp eller mysende og bruken av blikket og blikkets retning er sentralt. (Vonen, 2020, s. 51-60)

1.2.4 FASTE UTTRYKK

Skaaden (2013, s. 68) skriver at *idiomatiske* eller *faste uttrykk* er metaforiske uttrykk hvor det opprinnelige språklige bildet ikke lenger er så tydelig for språkbrukeren. Det språklige bildet blir brukt uten at språkbruker er klar over eller reflekterer over at det er et bilde/lignelse lenger.

Det norske akademis ordbok forklarer *idiom* slik: “flerordig uttrykk som har en betydning som ikke kan utledes direkte av de enkelte ordene i uttrykket; uttrykk med en ikke-bokstavelig, ofte billedlig, betydning” (naob.no)

Hegge (2015, s. 6) legger vekt på at et fast uttrykk har en fast bestemt ordrekkefølge og spesifikke ord for hvert faste uttrykk. Man kan ikke bytte ut eller fjerne ord fra et fast uttrykk for da vil det ikke lenger være et fast uttrykk.

Det er forsket lite på faste uttrykk på norsk tegnspråk. Noen tegn ser man ofte nesten slått sammen, hvor noen ville sagt at det da kvalifiseres til å være et fast uttrykk, mens andre vil si at det er et sammensatt tegn. (Vonen, 2020, s. 83)

2. METODE

2.1 HVA ER METODE?

Dalland (2017, s. 111) siterer Vilhelm Aubert (1985, s. 196)

«Metode er en fremgangsmåte, et middel til å løse problemer og komme frem til ny kunnskap. Et hvilket som helst middel som tjener dette formålet, hører med i arsenalet av metoder.»

Metode forteller oss hvordan vi skal gå til verks for finne eller etterprøve kunnskap. Man må i forkant av en oppgave stille spørsmålet om hva som er relevant kunnskap for min oppgave og hvilken eller hvilke metoder kan brukes for å best samle inn dette. (Dalland, 2020, s. 51)

Jeg har på dette grunnlaget valgt å skrive en kvalitativ og litteraturbasert oppgave.

Med kvalitativ metode har man fokuset på et mest mulig helhetlig bilde av det som studeres. Ved en kvalitativ oppgave går man mer i dybden på enkelte hendelser og gjerne har fokus på det særegne. (Dalland, 2020, s. 54) Dette ser jeg på som relevant for min oppgave, da jeg kommer til å se på et spesifikt fenomen innenfor tolking (tolking av faste uttrykk) og kommer til å ha konteksten(helheten) det blir tolket i som en del av analysen.

En litteraturbasert oppgave baserer seg i hovedsak på skriftlige kilder. Man finner og legger frem litteratur som kan belyse og være til hjelp i besvarelsen av problemstillingen du har valgt i oppgaven. Man kan i tillegg til litteraturen bruke spesifikke eksempler fra praksis eller andre funn. (Dalland, 2020, s. 199)

Jeg kommer til å legge frem min hovedlitteratur som jeg skal bruke for å svare på min problemstilling i tillegg til å finne konkrete eksempler på oversettelse av faste uttrykk.

2.2 MITT MATERIALE

Jeg startet min innhenting av litteratur ved å se gjennom pensumlistene for de tre årene på tegnspråk og tolking studiet og plukke ut bøker jeg tenkte kunne være relevante for min oppgave. Videre brukte jeg Oria for å søke etter litteratur på nett. Da brukte jeg søkeord som «oversette faste uttrykk», faste uttrykk», «idiom», og flere. Gjennom denne søkingen fant jeg bøker, artikler og oppgaver. Jeg leste flere artikler rundt temaet og så på litteraturlistene på andre oppgaver jeg anså som relevante for meg. Jeg fikk i tillegg hjelp av veileder til å finne frem litteratur til oppgaven.

Videre har jeg valgt å finne noen eksempler på noen som oversetter faste uttrykk fra norsk tale til norsk tegnspråk. Da jeg skulle finne eksempler på dette hadde jeg noen tanker rundt hvordan jeg skulle velge den mest relevante situasjonen. Jeg ville at det skulle være i en uformell situasjon hvor uttrykkene ble brukt naturlig. Jeg hadde i forkant av oppgaven en antakelse om at folk bruker faste uttrykk mer enn de er klar over og at det vil komme naturlig for folk å bruke det i en intervjusituasjon hvor de snakker om seg selv. Valget falt da på et innspilt talkshow hvor det er god stemning og fokus på å bli kjent med gjestene. Jeg så på programmet «Lindmo» som ble sendt 16.okober 2020 og la merke til at det ble brukt flere uttrykk og tenkte at dette ville passe godt for oppgaven min. Gjestene i dette programmet var blant andre Karen-Marie Ellefsen som nettopp har pensjonert seg etter mange år som idrettsjournalist i NRK og Hadia Tadjik som forteller om sin karriere og sin vei til å bli mor for første gang.

Nå jeg først så programmet skrev jeg ned alt som ble sagt av det jeg tenkte var faste uttrykk. Videre gikk jeg gjennom flere av bøkene jeg hadde som omhandlet faste uttrykk for å se om jeg kunne finne ut om noen er skrevet ned der. Det var få av uttrykkene jeg fant som var blitt skrevet ned i bøkene, men etter søk på NAOB (det norsk akademis ordbok) fant jeg samtlige av de faste uttrykkene. På NAOB er de faste uttrykkene oppført med en liten forklaring. I tillegg til å finne de faste uttrykkene mine her, fikk jeg også bekreftelse fra min veileder at også hun anså disse uttrykkene for å være faste uttrykk.

Jeg ønsker å understreke at mitt ståsted i denne oppgaven er som en tolkestudent som har begrenset erfaring innenfor tolkeyrket og har som mål å lære. Jeg er ikke i en posisjon hvor jeg kan komme med normative uttalelser om tolkeproduktet. Jeg er også hørende så ved

spørsmål om ekvivalens og ekvivalent opplevelse vil dette gå ut fra mine antakelser og egne opplevelser. En person med tegnspråk som sitt morsmål kan ha en annen, og kanskje mer presis, opplevelse av hva som er en ekvivalent oversettelse.

2.3 TRANSKRIPSJON AV TEGNSPRÅK

Det er per i dag ikke utviklet en fast måte å transkribere norsk tegnspråk på. Jeg vil derfor gå gjennom hvordan jeg kommer til å gjøre det i denne oppgaven.

Jeg kommer til å skrive hele setningen fra senderen med det faste uttrykket i *kursiv*. I den tegnspråklige versjonen vil jeg bare transkribere selve uttrykket. Tegn vil bli skrevet med store bokstaver. Jeg vil beskrive de manuelle og ikke-manuelle komponentene som tolken utfører.

Eksempel fra funn:

Original ytring: De hadde veldig bra sportsider og jeg *slukte alt* som stod der *helt rått*

Tegnspråklig versjon: [JEG] OPPFATTE OPPFATTE OPPFATTE

Manuell komponent: Tegnet kan beskrives som OPPFATTE. Det er retningsbøyd, med orientering nedad. Artikulasjonen er ikke-synkrone, raske bevegelser med begge hender.

Ikke-manuelle komponenter: Blikkretning samsvarer med retningsbøying av OPPFATTE, munnen har en munnstilling med lepper som blir trukket innover med en bred munn.

3. LITTERATUR OG FUNN

3.1 OMSETJINGSTEORI AV SYLFEST LOMHEIM

Sylfest Lomheim er en norsk filolog og språkpolitiker. Han var rektor ved Universitetet i Agder fra 1987 til 1992 og direktør i Språkrådet fra 2004 til 2010. Boken er skrevet som en innføring i oversettelsesteori og er skrevet for de som arbeider med eller studerer innenfor oversettelse. (Lomheim, 1998, s. 5)

I boken 'omsetjingsteori' (1998, s.21) omtaler Lomheim utgangspunktet for en oversettelse for *originalen* og det oversatte resultatet som en *versjon*. Jeg kommer også til å benytte meg av disse begrepene, om ytringen som skal bli tolket og det som blir tolkeproduktet.

Oversettelse skjer (som regel) mellom to språk. Når man skal omtale språkene har man behov for bestemte navn på disse språkene. Lomheim (1998, s. 21-22) bruker *senderspråk* og *mottakerspråk* om henholdsvis språket som blir brukt i originalen og versjonen. Det er også da naturlig å bruke *sender* for personen som ytrer seg (taler/tegner) og *mottaker* for den som mottar (lytter/avleser). Jeg kommer også til å bruke disse ordene i denne oppgaven.

Lomheim (1998, s. 30-31) legger vekt på at en god oversettelse handler om å få frem budskapet med ytringen på en idiomatisk måte. Man ønsker kommunikativ likeverd og ikke språklig-semantisk likhet. Det vil si at det ikke alltid er synonymet til et ord som er den riktige oversettelsen, men heller et ord/uttrykk som har en likeverdig kommunikativ funksjon i den gitte situasjonen. Originalen og versjonen er ikke like, men de er likeverdige.

I en vanlig enspråklig samtale mellom to mennesker vil begge parter både være den som prater og den som lytter. Det vil si at begge vil forstå og formulere i løpet av kort tid. I prinsippet dreier oversettelse i stor grad seg om det samme. Det som skiller oversettelse fra en vanlig samtale, er at forståingen og formuleringen skjer på forskjellige språkssystem. Oversetteren skal trekke ut en mening fra originalen for så å gi meningen en ny språklig drakt, men oversettelse handler ikke bare om forståing og formulering. En vesentlig del i det å oversette er prosessen vi kaller overføring. (Lomheim, 1998, s. 24)

Oversettelsesprosessen innebærer altså tre faser: forståingsfasen, overføringsfasen og formuleringsfasen. (Lomheim, 1998, s. 24) Jeg vil gå litt nøyere inn på hva disse fasene innebærer.

Forståingsfasen går ut på å forstå og avkode ytringen ved hjelp av to hovedanalyser. Tolken gjør en språklig analyse på grunnlag av ord, ordbruk og setningsoppbygging, altså vår språklige kompetanse. En utfører også en situativ analyse, noe som innebærer at man tar inn over seg de relevante situasjonsfaktorene: hvem er sender og mottaker, hva er temaet eller målet og hva er situasjonen rundt ytringen. I tillegg til disse faktorene må tolken bruke sin egen kunnskap om verden for å forstå ytringen helt. Det er også i denne fasen tolken avdekker om det blir brukt andre språklige virkemidler som humor, ironi eller bildebruk. Dette innebærer også bruken av faste uttrykk som jeg diskuterer videre i drøftedelen av denne oppgaven. (Lomheim, 1998, s. 37-48)

«Di meir omsetjaren veit om verda han lever i, ja nær sakt om alt mogeleg, di betre står han rusta til å koma heilskinna gjennom forståingsfasen» (Lomheim, 1998, s. 47)

Overføringsfasen starter der forståingsfasen slutter. Mange hevder at det er denne fasen som er selve nøkkeloperasjonen for en god oversettelse. Oversettere selv vil si at overføringen skjer på et punkt de kaller kodeskifte. Kodeskiftet skjer på forskjellige nivåer i språket alt etter hva ytringen krever. Av og til vil oversettelsen skje på et overflatenivå, altså nærmere ord for ord og andre ganger må man gå dypere og mer abstrakt for så å bytte ut hele setninger eller uttrykksmåter for å finne frem til budskapet i ytringen. Å gå så dypt som nødvendig og samtidig så grunt som mulig er selve oppskriften på en god oversettelse. For å oversette et fast uttrykk må man gå dypere enn ordene tilsier for å få frem meningen bak uttrykket, et situativt nivå. Uttrykket «ugler i mosen» handler verken om ugler eller mose, man må derfor gå dypere ned til et situativt nivå for å kunne oversette et slikt uttrykk. Når kodeskiftet skjer i den situative fasen kreves det grundig arbeid i forståingsfasen i forkant. Det er når oversetteren velger et for grunt overføringsnivå at de fleste oversettelsesfeilene skjer. (Lomheim, 1998, s. 48-54)

I formuleringsfasen skal originalytringen gjennom en språklig transformasjon og få en ny form. Formuleringen går fra å være en tanke til å bli ord. Det er stor enighet blant oversettere om at dette er den vanskeligste fasen. Grunnen til dette er at fasen krever et rikt ordforråd og kunnskap i begge språkene for at resultatet skal bli idiomatisk riktig. Tolken har også lite frihet i forhold til hva ytringen skal inneholde. Kreativitet og fantasi blir sett på som viktige

egenskaper for å kunne gjøre en god oversettelse. Originalytringen går gjennom to prosesser, en preleksikalsk fase hvor innholdet fortsatt bare er tanker og forestillinger og en leksikalsk fase hvor tolken bestemmer seg for hvilke transformasjoner som skal utføres.

Transformasjonene kan bestå av å flytte, stryke, legge til eller erstatte deler av ytringen.

(Lomheim, 1998, s. 54-60)

3.2 DEN TOPARTISKE TOLKEN – LÆREBOK I TOLKING AV HANNE SKAADEN

Hanne Skaaden har lang erfaring som tolk og jobber nå ved institutt for internasjonale studier og tolkeutdanning ved Oslo met. Boken er skrevet som en lærebok og introduksjon for tolkeyrket. Boken henvender seg til tolker, tolkestudenter og fagpersoner som kommuniserer via tolk i sitt arbeid. (Skaaden, 2013)

Skaaden (2013, s. 180-185) diskuterer hva begrepet kultur er. Det er viktig å vite hva noen legger i kultur for å kunne være sikker på at man diskuterer det samme. Hun legger frem at det er stor enighet blant antropologer at kultur referer til «*summen av kunnskap og erfaringer som er lært eller tilegnet via et felleskap*» (s180). Videre sier hun noe om at man ikke bare hører til ett felleskap, men flere basert på generasjon, kjønn, profesjon, religion osv som igjen blir flere kulturer.

Det er vanskelig å si hvor grensen går mellom språk, kultur og individ. Dette er aspekter av et menneske som alltid vil bli flettet sammen, men det er viktig å være klar over at man ikke er språk og kulturer som møtes, men mennesker. Et hvert individ har ikke mulighet til å ha full oversikt over alle aspekter ved sin kultur eller språk, men vi kan anta at alle har en form for representasjon av språklige og kulturelle enheter.

En ytring kan virke meningsløs for mottaker dersom en tolk oversetter et fast uttrykk «ord for ord». Tolker må ofte bevege seg langt unna formen på senderspråket for å få frem meningen på mottakerspråket. (Skaaden, 2013, s. 68)

Skaaden (2013, ss. 79-80) mener det viktigste verktøyet en tolk har er tolkens tospråklige ferdigheter. Som innebærer at tolken må beherske uttale, grammatikk, ordforråd og pragmatiske nyanser på begge språk.

3.3 FUNN

Underholdningsprogrammet og talkshowet «Lindmo» ledet av Anne Lindmo har blitt sendt på NRK siden 2012. Lindmo inviterer kjendiser eller andre mennesker inn for å snakke om noe de er aktuelle med, brenner for eller deres livshistorie. Det blir snakket om både triste og vanskelige historier eller lette og morsomme, gjerne i løpet av en og samme sending. Sendingene blir tolket av tolkene i NRK teamet og lagt ut på strømmetjenesten til NRK.

Samtlige av mine funn kommer fra programmet som ble sendt den 16.oktober 2020.

3.3.1 FUNN 1

I denne sekvensen av programmet snakker Karen-Marie Ellefsen om hvordan hennes drøm om å bli idrettsjournalist startet. Hun forteller om farens engasjement og at de abonnerte på en avis hvor hun elsket å lese idrettssidene. Karen Marie bruker da uttrykket *slukte alt helt rått*.

(03.45) De hadde veldig bra sportsider og jeg *slukte alt* som stod der *helt rått*

Tegnspråklig versjon: [JEG] OPPFATTE OPPFATTE OPPFATTE

Manuell komponent: Tegnet kan beskrives som OPPFATTE. Det er retningsbøyd, med orientering nedad. Artikulasjonen er ikke-synkrone, raske bevegelser med begge hender.

Ikke-manuelle komponenter: Blikkretning samsvarer med retningsbøying av OPPFATTE, munnen har en munnstilling med lepper som blir trukket innover med en bred munn.

3.3.2 FUNN 2

Karen-Marie Ellefsen forteller om sin egen overtro. Hun liker ikke når folk «spår gullrush» før et mesterskap eller lignende i frykt for at det da ikke vil gå bra. Lindmo spør videre om hun er like overtroisk i sitt private liv som hun er på jobb. Hun bruker da uttrykket *troll i ord*.

(07.31) Passe på å ikke la det gå *troll i ord*

Tegnspråklig versjon: «TROLL ORD»

Manuell komponent: Lager hermetegn for så å bruke leksikalske tegn for TROLL og ORD.

Ikke-manuelle komponenter: blikkretningen er mot publikum/kameraet med litt mysende øyne. Det er norske ordbilder på alle tegnene.

3.3.3 FUNN 3

I funn nummer 3 spør Lindmo om hvordan Hadia Tadjik skal forklare til sine fremtidige barn hvordan hun fikk den posisjonen hun har fått på så kort tid. Var det flaks eller var det hennes harde arbeid som hadde størst utslag? Hadia mener at det er litt av begge deler og forklarer at hun ser på det slik at de henger sammen. Og bruker uttrykket *går hånd i hånd*

(13.56) Jeg tror hardt arbeid og flaks *går hånd i hånd*

Tegnspråklig versjon: FØLGER FØLGER

Manuell komponent: tegnet kan bli oppfattet som FØLGER med to forskjellige håndformer. Først tommel håndform som med retning ut- og fremover deretter pekefinger håndform i retning mot hverandre samtidig som de beveges fremover.

Ikke-manuell komponent: Blikket følger hendenes retning fremover. Munnstillingen er først en avslappet munn som det blåses luft ut gjennom for så å ha det norske ordbilde 'følger'.

3.3.4 FUNN 4

Hadia Tadjik har ønsket barn lenge, men har slitt veldig med å bli gravid. Hun forteller om flere mislykkete forsøk på å få barn gjennom prøverør. I dette eksempelet forteller hun om en gang hvor ingen av embryoene overlevde og at hun derfor ikke fikk satt det inn som planlagt. Hun bruker da uttrykket *ned i kjelleren*.

(21.38) Det var en tung helg, da gikk jeg skikkelig, skikkelig langt *ned i kjelleren*

Tegnspråklig versjon: VIRKELIG DEPRIMERT KRISE

Manuell komponent: Tegnene kan oppfattes som blant annet VIRKELIG, DEPRIMERT og KRISE med en retning nedad.

Ikke-manuell komponent: det første ordbilde er VIRKELIG, men resten er med annen munnstilling. Munnen blåser ut luft på den ene siden av munnen med avslappet lepper.

4. DRØFTING

Med utgangspunkt i mine funn fra det tolkede TV-programmet skal jeg drøfte min problemstilling i forhold til hva som kreves av tolken i de ulike fasene av tolkeprosessen. I tillegg til å bruke litteratur fra litteratur- og funndelen, jeg vil også trekke inn noe annen litteratur for å understøtte mine funn.

Det er bare formuleringsfasen som er synlig for oss, jeg vil derfor fokusere på funnene mine i den delen av drøftingen. De andre fasene kan vi i hovedsak bare gjøre antakelser og refleksjoner om, men vi vet noe om hva som kreves av tolkene. (Lomheim, 1998, s. 37)

4.1 FORSTÅELSE

Et fast uttrykk er som beskrevet i begrepsavklaringen en rekke ord med en ikke-bokstavelig betydning. Dette plasserer Lomheim (1998, s. 41) i kategorien *tvetydig ytring*. Tvetydige ytringer kan ofte skape problemer for tolken i forståingsfasen. Dersom tolken ikke forstår at det er en tvetydig ytring (for eksempel et fast uttrykk) vil dette få følgefeil gjennom alle prosessene og mottakerne vil miste hele poenget med den originale ytringen, en ikke-ekvivalent oversettelse. Så hvordan kan man som tolk ha best mulig forutsetning for å forstå at det blir brukt et fast uttrykk?

I forståingsfasen avkoder man som nevnt i 3.1 ytringen ved hjelp av to hovedanalyser. Man utfører en språklig og en situativ analyse. En forutsetning for at tolken skal klare å utføre disse analysene er en høy språklig og kulturell kompetanse i begge språk.

Språklig kompetanse er summen av de bevisste og ubevisste reglene innenfor et språk. Vi har alle en kunnskap om vårt eget språk, men det meste er ubevisst kunnskap som er vanskelig gjøre rede for hvorfor vi kan. (Lomheim, 1998, s. 18) Tolkene utfører en analyse på grunnlag av sin kompetanse om ord og ordsekvenser. Faste uttrykk har ofte en bestemt rekkefølge og en fast ordrekkefølge som utgjør det faste uttrykket. Det kan derfor tenkes at dette i noen tilfeller kan være en hjelp for tolkene til å gjenkjenne de faste uttrykkene dersom de har hørt det før.

Kulturell kompetanse er som Skaaden (2013, ss. 180-185) skriver en viktig del av det å forstå et språk og et individ. Kultur og språk henger tett sammen og dersom kompetansen i en av dem er svekket kan det påvirke det endelige resultatet. Tolker må være klar over hvem de tolker for, og hva slags kultur de kommer fra for å kunne forstå hvorfor noen ytrer seg på den måten de gjør.

En annen viktig faktor som spiller inn ved forståingsarbeidet er forberedelse. Det vil til et hvert oppdrag være en fordel å forberede seg. Tolker forbereder seg ulikt og har ulike behov og ønsker når det gjelder forberedelse.

Det er vanskelig for meg å si hva slags forberedelse tolkene fra mine funn har gjort uten et intervju med dem, men jeg kan reflektere over hva slags oppdrag det er og hva jeg ser for meg kan være nyttig forberedelse for det spesifikke oppdraget.

Siden dette er tolking som blir filmet og tilgjengelig for folk på tv vil det muligens være nyttig for tolkene å tenke over at deres tolking vil være i 2D og ikke i 3D som ved oppmøtetolking, for så å gjøre eventuelle endringer og forberedelser i forbindelse med dette. Det kan også tenkes at de reflekterer over hvem som vil være mottakere og seere av denne sendingen. Som nevnt valgte jeg dette programmet fordi jeg ønsket en situasjon som ikke var så formell i tillegg til at gjestene ofte forteller mye om seg selv. Det kan også tenkes at det vil være relevant for tolkene å tenke over i forberedelsesarbeidet, hvem er gjesten til dette programmet, hvorfor er de der og hva skal de fortelle om?

Elisabet Tiselius (2013, s. 200-204) skriver om tolkers ekspertise og generelle forberedelse. Intervjuobjektene forteller om hvordan de indirekte øver på sitt språk ved for eksempel å lese aviser, høre på radio, lytte/se på sine kollegaer og generelt holde seg oppdatert om hva som skjer i verden. Vi kan på grunnlag av denne artikkelen i tillegg til at Lomheim (1998, s.47) sier at kunnskap om verden er et av de viktigste verktøyene en tolk kan ha i forståingsverktøykassen tenke oss at dette også vil være en viktig brikke for å forstå faste uttrykk.

La oss se for oss at tolken forstår at det blir brukt et fast uttrykk. Er jobben da gjort? Jeg ville sagt at den ikke nødvendigvis er det. Det er fortsatt flere aspekter ved det å forstå. Kanskje tolken gjenkjenner det faste uttrykket, men er usikker på hva det egentlig betyr. Det er tenkelig at vi gjenkjenner langt flere uttrykk enn vi kan si betydningen av.

Videre er det kompleksiteten ved bruken av et fast uttrykk. Dersom tolken gjenkjenner det faste uttrykket og vet hva det betyr så er det å forstå hvorfor det blir brukt. Det er mange mennesker som bruker faste uttrykk som en viktig del av sin personlige uttrykknings måte. Man må derfor analysere hva intensjonen for bruken av det gitte uttrykket i den gitte situasjon/konteksten er.

Det er først når man har gjenkjent at et fast uttrykk er et fast uttrykk at man kan starte å tenke på hvordan man kan oversette det.

4.2 OVERFØRING

Etter at det faste uttrykket er forstått i forståingsfasen må man som tolk velge hvilket nivå man skal oversette uttrykket på. Det er som skrevet i pkt. 3.3 mest sannsynlig dersom et fast uttrykk blir brukt at kodeskifte vil skje på et situativt nivå. På et situativt nivå kreves det at det har blitt gjort en grundig jobb på forståingsarbeidet i tillegg til at det situative nivået kan være krevende for tolken. Her må tolken kunne mye om både språkene og kulturen til både sender og mottaker. I denne oppgaven vil det si kunnskap om norsk og norsk tegnspråk og menneskene som bruker dem

De fleste tegnspråklige har norsk som sitt andre språk som i hovedsak har en lese- og skrivefunksjon. I stortingsmeldingen 35 *mål og mening* skrives dette om tegnspråkliges tospråklighet: «*I alle land utgjør teiknspråkbrukarar ein minoritet blant ein talespråkleg majoritet. På same måten som andre språklege minoritetar må difor teiknspråkbrukarar vera tospråklege dersom dei skal ha sjanse til å delta i samfunnslivet på ein tilnærma fullverdig måte.*» (Kulturdepartementet, 2008, kap.10.5)

Det vil variere i hvilken grad tegnspråklige mestrer norsk, men de fleste har en viss kompetanse. Dette fører til at tolkene kan i noen tilfeller lene seg på denne tospråkligheten i oversettelsen av den norske ytringen og velge et grunnere nivå og oversette nærmest «ord for ord». Hvis vi ser for oss at tolken har vurdert ytringen slik at det er et viktig poeng at det blir brukt det spesifikke faste uttrykket og akkurat de ordene i en gitt situasjon, vil det være en fordel om tolken har kunnskaper om mottakerens tospråklighet.

Tegnspråkliges tospråklighet er en del av deres kultur og historie. Det er viktig at tolken har kunnskap om dette da det er avgjørende for om en tolk klarer å analysere og plassere den originale ytringen på riktig nivå.

Det situative nivået tilsier at tolken må gå dypt og abstrakt til verks for å oversette ytringen. Det er her en tolk må vurdere om det er mulig å oversette fra et fast uttrykk på norsk til et fast uttrykk på tegnspråk, dersom det finnes. Dersom det blir brukt et fast uttrykk på norsk som tolken vet det finnes et tilsvarende uttrykk på tegnspråk, kan tolken bytte ut hele uttrykket og originalen. Versjonen vil da ende opp med veldig forskjellig ytre, men med samme budskap. Det er budskapet og meningen med en ytring som har blitt avkodet i forståingsarbeidet som videre har blitt plassert og overført på det riktige språklige nivået for til slutt å bli sendt til formuleringen hvor ytringen endelig skal få en ny språklig drakt.

4.3 FORMULERING

I denne delen av oppgaven skal jeg diskutere mine konkrete funn fra TV-programmet «Lindmo».

4.3.1 FUNN 1

Å *sluke noe helt rått* betyr å «kritikkløst gå med på eller tro på» («rå»,2020)

Vi kan anta ved å se på funn 1 at tolken i forståingsfasen har gjenkjent bruken av et fast uttrykk og i overføringsfasen har vurdert uttrykket til å bli oversatt på et situativt nivå ved å bytte ut hele ytringen. I formuleringsfasen blir versjonen «presentert» som sin endelige oversettelse av originalen. Her velger tolken å bytte ut hele uttrykket *slukte alt helt rått*. Dette er ikke en fast måte å oversette dette uttrykket på, men jeg opplever at meningen kommer godt frem.

Man kan oppfatte tegnet som det leksikalske (tegn som man kan finne i ordboken) tegnet for OPPFATTE. Tolken har derimot ikke det vanlige ordbilde som man har ved tegning av OPPFATTE og vi kan derfor se på bruken av dette tegnet mer som et virkemiddel eller bilde på hva originalen betyr.

Det kommer tydelig frem hva det faste uttrykket betyr. Tolken har en intensitet i bevegelsene og ansiktet som passer veldig godt til dette uttrykket i denne situasjonen.

4.3.2 FUNN 2

Uttrykket *gå troll i ord* betyr «etter forestilling om at man skal være forsiktig med å omtale noe farlig, da man dermed kan fremkalle det» («troll», 2020)

Denne oversettelsen skiller seg ut fra de andre tre funnene da tolken her velger å oversette uttrykket ord for ord. Hun bruker det tegnspråklige virkemiddelet som er å bruke en kort bevegelse som vi kaller hermetegn. Hun gjør dette med et ansiktsuttrykk som tydelig viser at det nå vil bli sagt noe med overført betydning.

Det er vanskelig å si akkurat hvorfor tolken velger å oversette dette faste uttrykket ord for ord. Ser vi på hva som har blitt skrevet over i pkt. 4.1 og pkt. 4.2 kan det være flere mulige grunner. Kanskje tolken ikke forsto at dette var et fast uttrykk, eller er usikker på hva det betyr. Siden tolken velger å bruke virkemiddelet hermetegn kan vi anta at hun både forsto at det var et fast uttrykk og at hun vet hva det betyr. Dette er en tolk som man har sett på NRK i mange år, og man kan derfor anta at hun har mye erfaring og god kompetanse i både senderspråk og mottakerspråket.

I pkt. 4.2 skriver jeg om tegnspråkliges tospråklighet. Det er trolig dette tolken lener seg på her. Vi kan anta at hun er klar over at dette er et relativt vanlig fast uttrykk på norsk som kanskje flere av tegnspråklige har sett før og vil forstå.

4.3.3 FUNN 3

Uttrykket *gå hånd i hånd* betyr å «forløpe, utvikle seg samtidig, parallelt; korrelere» («hånd», 2020)

Her kan man se at tolken igjen velger å bytte ut hele uttrykket. Vi kan anta at tolken har forstått det norske faste uttrykket og vurderer det i overføringsfasen til et situativt nivå og velger å tolke betydningen av uttrykket. Tolken sier i motsetning til det norske uttrykket ingenting om hender, men viser hvordan noe går fremover sammen.

Hendene til tolken representerer hver sin del av uttrykket. Den ene hånden representerer hardt arbeid og den andre flaks. Tolken kan da effektivt og tydelig vise hvordan de to følger hverandre og har en sammenheng. Det er på den måten ikke behov for å bruke flere ord for å tolke dette faste uttrykket. På den måten får man etter min mening den samme opplevelsen av det faste uttrykket i den tolkede versjonen.

Det er ikke lett å si sikkert hvorfor tolken velger å bytte håndform midt i utførelsen, men det kan være mulig at det er for å være enda tydeligere eller fordi tolken ombestemmer seg underveis. Den orale komponenten skifter også underveis i utførelsen. Dette fra munnstilling til å bruke ordbilde «følger». Jeg antar at dette er et grep tolken tar for å være enda tydeligere. Jeg synes ikke dette ødelegger noe med tanke på opplevelsen eller oversettelsens ekvivalens. Snarere tvert imot opplever jeg det som idiomatisk tegnspråk.

4.3.4 FUNN 4

Ned i kjelleren betyr «overveldes av depresjoner; nå bunnen» («kjeller», 2020)

Også i dette funnet kan man gå ut ifra at tolken har forstått det faste uttrykket og valgt å overføre det på et situativt nivå da tolken velger å bytte ut hele uttrykket og oversette hva det faste uttrykket betyr.

Tolken bruker her flere leksikalske tegn enn i funn 1 og 3, men uten de vanlige ordbildene. Hele det norske uttrykket er byttet ut, der ingen av de norske ordene som blir sagt i originalen er med i versjonen.

Tolken får spesielt ved bruken av ansiktsuttrykket tydelig frem hva uttrykket betyr. Det handler ikke om å fysisk ta seg en tur ned i kjelleren, men å være virkelig lei seg. I tillegg til å bruke tegnet for deprimert legger hun på et tegn i tillegg: KRISE, for muligens å understreke at man er lei seg på et nivå av krise; langt utenfor den dagligdagse erfaringen av å kunne være lei seg nå og da.

4.4 OPPSUMMERING OG SAMMENLIGNING

Vi kan se at tolkene i funn 1, 3 og 4 velger ganske like måter å oversette det faste uttrykket på. Alle tre velger å bytte ut det faste uttrykket med betydningen av uttrykket. Som sagt i pkt. 3.1 har ikke tolken så mye frihet da den må forholde seg til originalen. Derfor vil en slik måte å oversette et fast uttrykk på kreve at tolken har et rikt ordforråd og veldig god språklig kompetanse.

Et annet fellestrekk ved disse funnene er hva tolken gjør med munnen. Alle tre har i all hovedsak en munnstilling som ikke stammer fra norske ord. Jeg oppfatter dette som mer idiomatisk tegnspråk enn dersom tolkene hadde valgt å bruke ordbilder.

Som jeg har vært inne på tidligere krever også en slik metode et grundig forståingsarbeid. Skaaden (2013, s. 69) sier også hvordan slikt arbeid kan skape utfordringer med tanke på hvor krevende det er å forstå hva senderen egentlig mener samtidig som en tolk i utgangspunktet har en presset minnekapasitet. Dersom man har minnekapasitet, god språklig kompetanse og et variert språklig repertoar, vil jeg anta at denne metoden er en god metode å oversette faste uttrykk på. Tolkene får med seg meningen og budskapet med det faste uttrykket og på den måten får mottakerne en tilnærmet lik opplevelse av ytringen.

Man kan problematisere en slik oversettelse ved å si at den tvetydige ytringen kan bli borte i oversettelsen. En tvetydig ytring blir entydig da det ikke kommer frem at det blir brukt et fast uttrykk til å fortelle noe. Lomheim (1998, s.132) skriver at den eneste måten å oversette en metafor (tvetydig ytring) på en ekvivalent måte, er å bytte den ut med en annen metafor på mottakerspråket. Dersom man legger dette til grunn, vil en slik oversettelse som tolkene i funn 1,3 og 4 gjør ikke være en ekvivalent oversettelse av en tvetydig ytring. Ser man derimot på denne definisjonen av ekvivalens som også Lomheim har skrevet: *«Viss versjonen formidler same bodskap som originalen, då har me ekvivalens (=likeverd)... Gjev dei to tekstene, originalen og versjon, grunnlag for same forståing og oppleving? I fall svaret er ja, er dei to tekstene fullt ekvivalente»* (s.71) kan man argumentere for at disse er ekvivalente oversettelser som skaper en likeverdig opplevelse av den originale ytringen.

Man kan ved første gjennomgang tenke seg at tolken i funn 2 har valgt et for grunt nivå i overføringsfasen, men det opplever ikke jeg er tilfelle her. Man kan tydelig se på de ikke-manuelle delene av versjonen at hun har et ansiktsuttrykk som tilsier at dette er en tvetydig ytring. I tillegg, for å være ekstra tydelig, legger hun til hermetegn i forkant av oversettelsen som utføres ord for ord, slik at det kommer enda tydeligere frem.

Tolken lener seg som sagt på mottakernes tospråklighet, noe som krever mer av mottakerne enn i funn 1,3 og 4. Man satser da på at mottakerne har et forhold til uttrykket «troll i ord» og at de klarer å plukke opp den egentlige meningen med ytringen. Da dette er et relativt vanlig uttrykk kan det tenkes at det ikke vil være et så stort problem for mottakerne her. Det kan også tenkes at det kan være hørende seere som hørte den originale ytringen ikke vet hva uttrykket betyr. Man kan aldri være helt sikker på at alt vil bli forstått av alle når man har et så stort og ukjent publikum som er tilfellet her.

5. AVSLUTNING

I denne oppgaven har jeg sett på hva som kreves av en tolk når det kommer til oversettelse av faste uttrykk fra norsk til tegnspråk. Å oversette faste uttrykk kan være krevende for en tolk. Gjennom oppgaven har jeg belyst at det kreves svært god språklig kompetanse i både sender- og mottakerspråket for å kunne gjøre en riktig analyse av ytringen og kunne utføre en oversettelse som ivaretar budskapet og er idiomatisk på mottakerspråket. Videre må tolken ha god kulturell kompetanse innenfor begge kulturer for å kunne forstå bruken av et uttrykk og tegnspråkliges tospråklighet. Vi har også sett at det er viktig at tolkene har en viss kunnskap om verden rundt oss for å være enda bedre rustet til å kunne gjenkjenne, forstå og oversette et fast uttrykk.

Gjennom å jobbe med denne oppgaven har jeg lært mye om hva som kreves av tolken når det gjelder å oversette faste uttrykk. Det har vært interessant og lærerikt å skrive en oppgave som jeg vet vil være nyttig for meg videre i studiet og når jeg videre tar steget ut i yrkeslivet.

LITTERATURLISTE

- Apeland, A.-E. (2002). *Noen betraktninger om etikk i sin alminnelighet - og tolkens etikk i særdeleshet*. Oslo: Universitetet i Oslo.
- Dalland, O. (2020). *Metode og oppgaveskriving (7.utg.)*. Oslo: Gyldendal.
- Engberg-Pedersen, E. (1991). *Lærebog i tegnsprog grammatik*. København: Center for Tegnsprog og Tegnstøttet Kommunikasjon.
- Hegge, P. E. (2015). *Perler for svin og 555 andre norske idiomer*. Oslo: KAgge forlag AS.
- Hånd. (2020, 18.des). I NAOB. <https://naob.no/ordbok/h%C3%A5nd>
- Kjeller. (2020, 18.des). I NAOB. <https://naob.no/ordbok/kjeller>
- Kulturdepartementet. (2008). Mål og mening – Ein heilskapleg norsk språkpolitikk. (St.meld. nr. 35 (2007-08)). Hentet fra: <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/stmeld-nr-35-2007-2008-/id519923/sec10?q=>
- Lomheim, S. (1998). *Omsetjingsteori*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Nida, E. A., & Taber, C. R. (1974). *The Theory and practice of translation*. Leiden: United bible societies.
- NRK. (2020, 16. oktober) *Lindmo* [Video]. NRK TV. <https://tv.nrk.no/serie/lindmo/2020/MUHU06005620/avspiller>
- Rå. (2020, 18.des). I NAOB. https://naob.no/ordbok/r%C3%A5_2?elementId=53046046
- Sheridan, S. (2009, Januar). Translating Idiomatic Expressions from English to Irish Sign Language (ISL). *The Sign Language Translator and Interpreter*, ss. 69-84.
- Skaaden, H. (2013). *Den topartiske tolken*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Tiselius, E. (2013). Expertise without Deliberate Practice? The case of simultaneous interpreters. *The Interpreters' Newsletter*.
- Troll. (2020, 18.des). I NAOB. <https://naob.no/ordbok/troll>
- Vogt-Svendsen, M. (1983). *Norske døves tegnspråk*. Trondheim: Tapir Forlag.
- Vonen, A. M. (2020). *Norsk tegnspråk - en grunnbok*. Oslo: Cappelen Damm Akademisk.